

UN APUNT SOBRE POR, XARXES I PODER

Ramon Alcoberro

Des de fa mil·lennis les societats humanes s'ha organitzat seguint un esquema ternari. Dues classes (guerrers *versus* savis o sacerdots) s'han anat alternant i barallant, si calia, per tal de dominar un tercer grup, el dels treballadors/*laboratores*/proletaris/pringats diversos que sempre han estat la majoria de la població del planeta. "Els de sota" pagaven les misses, cavaven els camps i posaven els morts a les batalles. Primer en digueren els esclaus o els serfs i, després, foren l'anomenada "classe laboriosa", o "les classes subalternes", per posar-ho en el vocabulari de Gramsci i Ovidi Montllor. Plató els anomenava "homes de bronze". D'aquesta gent avui en diríem "els pringats", però no cal escarrassar-se pel nom. Els anomenis com vulguis, són sempre els de sota qui (més) treballen.

Potser avui, quan vivim en societats tecnològiques avançades, tendim a oblidar aquesta obvietat: no hi ha poder sense por. Com a molt es poden negociar les condicions de la por. També seria bo no oblidar que, per molt que ens pesi, biològicament l'home és un llop per a l'home i l'agressivitat està innatament arrelada en el paleocòrtex. Són llocs comuns, prou que ho sé, però resulten útils per entendre la societat que s'acosta. Òbviament, a més de la creació indiscriminada o selectiva de por, també coneixem altres mecanismes per mantenir el poder, el principal dels quals en els moments actuals és la seducció i l'enlluernament: Però cal comptar amb la ignorància, l'analfabetisme, la superstició i la difusió de formes de consciència alterades (*vulgo* "drogues") etc., per mantenir el control social en mans de guerrers i savi/sacerdots (avui en dia en diuen "emprenedors"). L'esquema de dominació ternària està arrelat en estructures culturals inconscients i el seu origen mil·lenari és indoeuropeu. Es va forjar a l'Índia a la Xina i es va mantenir pràcticament sense cap canvi fins a l'Europa medieval. La història consisteix, bàsicament, en què els guerrers (*belatores*) i els sacerdots (*oratores*) es barallaven entre ells, però que canviar d'amo essencialment no canviava res en la situació dels *laboratores*.

Tota reflexió sobre futurs hipotètics s'hauria de comparar amb els passats contrastats. Bàsicament, caldria fer-ho per una raó de prudència – i per evitar que els futurs massa perfectes (vulgarment anomenats utopies) ens esguerrin la lucidesa. La por sempre ha tingut un gran poder com a eina de control social. Ja els llatins deien que *Prius In Orbe Deos Fecit Timor* que traduït vol dir que l'origen dels déus és la por. Els homes primitius temien i per tant obeïen. Assumir que la por és un dels grans motors de la història ajuda a entendre que els factors emocionals són tan importants com els econòmics – i de vegades fins i tot més! – en l'organització social. Ser conscients del pes que l'estructura ternària del poder ha estat mil·lenària i normal ajuda a entendre el pes que la por a la llibertat té avui sobre tanta gent, especialment en països com Rússia o Espanya molt baquetejats pel despotisme i oblidats per la Il·lustració liberal.

Només amb la consolidació napoleònica de la revolució francesa i amb el liberalisme britànic d'arrel utilitarista les coses van moure una mica cap a la superació de les pors atàviques i aparegué una "societat de propietaris", tan desigual com vulgueu i tan injusta com la que denunciaren Marx i Balzac. Però centrada en la creació de riquesa que sempre ha estat l'antídot a la por. Qui no ha de patir la por a la fam i a la mort és més lliure perquè ha trencat lligams de dependència brutals. Aquest fou el secret de l'ascens de la burgesia que basava el progrés en l'evidència científica enfrontada a la superstició sacerdotal i a la violència militar. La millor manera d'evitar la por tal com van teoritzar els il·lustrats britànics i nord-americans del XVIII és la creació d'una societat de l'abundància on la misèria fos, senzillament, abolida.

La societat del benestar, vista amb una perspectiva dels grans trets de la història, semblava que havia d'enterrar definitivament l'esquema tripartit i instaurar la confiança en les relacions humanes. La confiança no ve de l'aire sinó de l'acció: és una virtut que deriva del comerç i dels viatges. Sempre han estat els comerciants els qui més necessiten la confiança i els qui més temen les situacions d'incertesa i de por que aturen els mercats i fan impossibles els negocis. I el turisme és una eina fonamental per establir confiança. Quan la gent viatja i sap com viuen els països del voltant s'acaben les guerres amb els veïns, perquè la guerra neix del desconeixement i de la creació interessada de tòpics. La societat de la confiança, desgraciadament, no es va poder consolidar mai. Però no va ser un miratge. Les societats del Nord en general han conegut des del final de la 2ª Guerra Mundial el període més llarg de prosperitat, pau i felicitat pública en la història del món. Tot això es va començar a esberlar amb l'encariment del petroli a partir de 1973 i la crisi de 2008 ho va posar en escac. Potser anàvem massa bé. Ja ho havien intuït els presocràtics, segons reporta Diògenes Laerci: «*Anaximandre (...) digué (...) que les parts es van transformant, però que el tot es immutable*» (DK 12 A 1). Les antigues pors tornen.

Ara mateix (2020) Internet, les xarxes socials i l'ús de Big Data estan propiciant el retorn de l'antic ordre de dominació. Una nova classe de savis o sacerdots, armats amb tecnologies de reconeixement facial i de psicologia de masses estan construint els fonaments d'un nou poder: la lògica ternària dels microserfs, de la nova societat on la por i la lluita pels recursos en contextos d'escassetat s'alia amb la informàtica. L'eina de guerra més formidable dels nous amos del poder es diu "Big Data". I tot porta a pensar que d'ara endavant la por ja no es fonamentarà en guerres físiques, que serien massa brutals i podrien, fins i tot, destruir el planeta. El nou control polític serà emocional.

Diu la llegenda que en el principi dels temps internautics, Larry Page i Sergei Brin, els fundadors de Google menyspreaven la publicitat i només els movia la dèria d'organitzar la informació mundial per fer-la "accessible i útil". Però un dia d'abril del 2002 succeí una cosa inesperada: es produïren cinc pics successius en cinc moments del dia per a una sola recerca, "com es deia de soltera Carol Brady", el nom del personatge d'una sèrie de la tele. Era la pregunta que havia plantejat el concurs: "Qui vol ser milionari?", difós en cinc fusos horaris diferents per la televisió americana. I aquí aparegué la revelació que canviaria la història. Es va descobrir que les recerques que fan els usuaris de Google podien ser usades per preveure conductes i esdeveniments abans no fossin intuïdes per mitjans tradicionals. Grans quantitats d'informació que provenen del monitoratge de la xarxa permeten anunciar i gestionar conductes futures sense marge d'error. Apareixia així una nova manera de control social i una nova manera de fer política a partir de l'enginyeria de dades. Un nom que, per cert, ara està caient en desús i s'ha anat transformant en "minería de dades". Amb el denominat "Internet de les coses" tothom estarà connectat a tot arreu, però només Google es capaç de tractar les dades d'una manera eficaç i predictiva. Per tant, té el poder.

Observant la manera compulsiva com la gent consulta el telèfon mòbil o com ocupa el seu oci en les xarxes socials és obvi que els costums i la manera com s'estableixen les relacions humanes s'ha transformat de dalt a baix en poques dècades. En els darrers vint anys com a conseqüència de la irrupció d'Internet en les nostres vides s'ha acabat transformant, fins i tot, la gestualitat. En paral·lel, el valor de la intimitat i la vida privada s'ha devaluat progressivament. Anem deixant restes i petjades de la nostra vida, les nostres idees, les nostres pors (i les nostres tendències sexuals!) a tot arreu, sigui en comentaris de Twitter, en una foto a Instagram o en una trobada a través de Tinder. Internet és ara mateix el responsable d'una mica més del 3% dels gasos d'efecte hivernacle al món i en un memoràndum de 2018 Facebook afirmava que el seu "IA Hub" que tracta cada dia milers de milions de dades es capaç de produir "6 milions de prediccions de comportaments humans per segon".

En aquestes condicions ja no cal que el poder ens controli. Ara som nosaltres que ens autocontroleu. La màquina (la “megamàquina”, de fet) fa prou por com per a que resulti insensat oposar-s’hi i la gent opta per l’autocontrol abans no actui el poder d’una manera molt més despietada, que inclou l’agressió emocional a través de l’ús de xarxes socials, on optar per posicions minoritàries exposa d’una manera brutal a l’insult impune. Les xarxes socials actuen com llops de presa donant sortida a la bèstia humana més primitiva que tots portem a dins nostre. I la por al “què diran” i a no rebre cap “like” (és a dir, a ser uns marginats tecnològics) fa la resta.

En aquest temps la vigilància no cal que prengui forma de tortura física; ja no es mutila ningú en comissaries, i quasi ni se li trenca la cara – al menys en països de l’hemisferi nord. La feina de control la fan psicòlegs. La millor forma que s’ha trobat de provar por en temps de Big Data és que prengui por de tortura emocional i autoimposada. Ara cal que cadascú sigui el seu propi policia i que ell mateix s’autocontrolï evitant per prudència (i per pura necessitat de sobreviure) tot el que el faci semblar massa original i díscol. Sabem que els altres ho saben tot de nosaltres i això dona un grau sinistre de poder a la societat i al xantatge emocional que les opinions dels altres poden exercir sobre la nostra vida. Per evitar l’angoixa de trobar-nos sols i buscant desesperadament l’escalf social, no queda més remei que acceptar la tirania de la multitud. Son els nostres seguidors i els “amics de Facebook” (que d’amics no en tenen res) els qui amb els seus “like” regulen les nostres vides privades a nivells inquisitorials. Amb les xarxes socials s’ha aconseguit plenament la dependència emocional i la interiorització de les normes, consolidant així el control polític i l’ordre públic. El procés de control emocional de la població que va començar amb la televisió ha arribat a nivells de sofisticació i de complexitat sinistres mitjançant la informàtica i les xarxes socials. Gràcies a la segmentació que permet el Big Data (on ningú vol caure de la banda de les minories) el poder s’ha sofisticat, aconsegueix fer inútil la resistència i es fa present als més mínims detalls de la vida quotidiana fins posar en escac les llibertats més bàsiques. L’eina de la por avui ja no cal que sigui la tortura física. En tenen prou amb crear feblesa emocional i amb linxar la dissidència des de l’anonimat de Twitter o eines similars. És més fàcil aconseguir una ciutadania submissa ampliant la creació de marginació i de misèria psíquica gràcies a la col·laboració entusiasta de les xarxes socials que actuen com a autèntics batallons disciplinaris. Armada de Big Data i de perseguïdors anònims a les xarxes socials, la societat del control emocional i la plaga de la soledat imposada als dissidents emergeix com el nou avatar de la por en el segle XXI.